

*Svetlana Gradinac**

O RETORSKIM ŠUMOVIMA I POŠTAPALICAMA I POBOLJŠANJU GOVORNIČKOG STILA

Svakodnevni govorni stil, ali i govorni stil javnih poslenika, obiluje poštapalicama¹. Smatra se da čak deset odsto ukupno izgovorenih reči pripada retorskim šumovima i poštapalicama. Poštalice² otežavaju praćenje govora i remete tok izlaganja. To su reči koje upotrebljavamo na mestima gde nemaju nikakvog značenja. Najiritantnijim poštapalicama u našem jeziku bavio se sajt Jezikofil.³ Nesigurni govornici ih koriste da bi dobili u vremenu na mestima gde ne mogu da se sete odgovarajuće reči. Često se poštapalice koriste i iz navike ili zbog nekontrolisane treme koju izaziva javni nastup. Način govora mnogo svedoči o nama. Lepa i sređena reč i stilski negovan govor doprinose ugledu govornika i obezbeđuju mu sigurnost i ubedljivost.

Zato je veoma važno da se u govoru oslobodimo retorskih šumova, fraza, floskula i poštapalica. To su kliširani izrazi otrcani od prečeste, najčešće neopravdane upotrebe, koji govoru oduzimaju lepotu i ekonomičnost. Te prazne fraze bez ikakvog efekta upotrebljavaju se kao govorne proteze kada se ne mogu naći odgovarajuće reči, kada govornik gubi oslonac u iznalaženju pravih izraza kojima bi opisao neku pojavu, te pribegava poštapalicama da bi održao ravnotežu rečenice. Ti izrazi se obično nesvesno preuzimaju iz primarnih izvora, najčešće iz medija ili iz kolokvijalnog govora odakle se poput virusa šire, usvajaju i prenose. Zahtev da se bude neformalan na javnoj sceni danas se često zloupotrebljava. U srpskoj komunikaciji čak se preterano upotrebljavaju i psovke⁴ u vidu poštapalica,

* Profesor retorike u Srednjoj školi za ekonomiju, pravo i administraciju
e-mail: svetlana.gradinac@gmail.com

1 Jezička jedinica koja ima ustaljen oblik usled duge upotrebe. Prikadnost takve izreke gubi se kad se fraza izliže.

2 Hrvati imaju odličnu reč za poštapalice – ispraznice.

3 https://www.b92.net/zivot/vesti.php?yyyy=2017&mm=12&dd=31&nav_id=1341596

4 „Psovka kao okrnjena prosta ili složena rečenica često u sebi ima emocionalni naboj puške, a događalo se da izazove i kobne posledice posle obračuna izazvanog uvredljivim rečima. Psovači najčešće izgovaraju glagol koji u našem jeziku označava

kao fraze otrgnute od afektivnosti. Najvažnije merilo prema kome možemo zaključiti da li je neka reč poštapalica jeste da ta reč nema nikakvo značenje na mestu gde je upotrebljena i da je govornik često ili prečesto upotrebljava⁵. Ovakve reči upotrebljene na pogrešnim mestima ruže govor i nepotrebno ga opterećuju. One otkrivaju nepouzdanog i nesigurnog govornika i skreću pažnju slušalaca sa sadržaja izlaganja. Zato umesto svake poštapalice treba koristiti cezuru. Efekat će biti pravi.

Svako vreme je imalo svoje retorske šumove. Tako je poznato da je Karađorđeva poštapalica bila „Kojekude, po duši te!“ a Miloša Obrenovića „Činiš ’voliko“⁶. Za Đuru Jakšića je zabeleženo da je često upotrebljavao uzrečicu „znaaa“ (sa dugim a) i „ovaj“. Neizbežna poštapalica Nikole Pašića je bila „ovaaaj“ (sa otegnutim a). Tito je često koristio „majku mu

seksualni čin ili neku protivprirodnu bludnu radnju. Koriste se sva vremena, ali je najčešće u upotrebi sadašnje, u onoj, svima poznatoj najrabljenijoj psovci od tri reči. Glagol, zamenica, imenica. Drugo lice jednine. Objekat ’majka“; piše u svom članku u Politici Radoznali Kolumbo i kojekude po duši te novinar Politike Milorad Ćirilović, želeći da odgovori na pitanje da li je psovka mentalni virus. Iz usmene komunikacije psovke su prešle i u pisanu, a neki vlasnici pojedinih objekata čak imenuju psovka svoje radnje ili proizvode (Noćni klub *Materina* na Gardošu u Zemunu, bivša prodavnica brze hrane *Do jaja* u Makedonskoj ulici u Beogradu, od koje je verovatno potekao i naziv jednog majoneza, a postoji i muzički sastav *Pičvajs*). Psovke, kao vid naše folklorne tekovine, argumenti su onih koji nisu u pravu. Zato su najčešće neprevodive.

Više o psovka može se pronaći u istoimenoj knjizi Borisa Glavača, 2006, Prometej, Novi Sad.

- 5 Katalog najčešće upotrebljivanih poštapalica u našem govornom jeziku sakupljan je i beležen iz medija, u javnim nastupima, u kolokvijalnom govoru, na časovima studenata i srednjoškola:

Eee, mmmm, pa, znači, evo ovako, u globalu, u stvari, u principu, u tom smislu, jednostavno, prosto, naprosto, definitivno, praktično, u suštini, faktički, u načelu, u potpunosti, sve u svemu, u nekom smislu, manje-više, u neku ruku, na neki način, konkretno, sjajno, ekstra, fakat, ništa specijalno, po sistemu, u nekom smislu, bukvalno, u krajnjoj liniji, generalno, upravo, uistinu, zapravo, naravno, dakako, nebitno, kao, kako se zove, ... i ništa, samo malo, vezano za to, pritom, bre, da vam kažem, ... i tako, i tako to, ... i to, i to je to, nema problema, da se nadovežem, prema tome, šta ja znam, svaka čast, e, bravo, pretpostavimo, inače, pre svega, OK, je l' te, mislimmm, mislim stvarno, nemam pojma, taj neki, ta neka, nekakav, takoreći, negde, ekstra, pa onooo, razumeš, razumeš ti mene, kaže, znaš, šatro, kul, u tom fazonu, moćno, mrak, vrh, brate!, čoveče, ženooo, sestro slatka, brate slatki, sineee, lutka, strava, da proštiš, opušteno, laganica, da ti rečem, je l' tako, 'leba ti, majke ti, stani da ti kažem, pazi ovamo, danas-sutra, vi'te, he-he, ene, je li, jelte, e da znaš, bog te..., kontaš, kapiraš, nisam iz te priče, sve je pod kontrolom, nije sporno, bitno i značajno, jedno je sigurno, kako da ti kažem, nemo' da se ljutiš, strast božja, u svakom slučaju, i kraj priče, kada je reč o, pre svega, ovoga, onaj, kako da vam kažem, tipa, jeliti, kapiraš, ajmo reći, tako da, da kažem, nemojte zaboraviti da, što kaže, bukvalno, iskreno ...

- 6 Zabeležio pisac Milan Milićević, sekretar kneza Mihaila.

božju“ i „čim prije“. Uzrečica patrijarha Pavla bila je „Bog te video!“, a Veljka Guberine, legende srpske advokature, „Dozvol’te jednu stvar“.

Koštuničina, ali i ne samo njegova, poštapalica je „jednostavno“. On ju je koristio čak i onda kada je govorio o nečem veoma komplikovanom. Radmila Hrustanović upotrebljavala je poštapalice „taj neki“, „ta neka“ ili „negde“ za veoma konkretne pojmove, kao i „prosto“ ili „naprosto“ tamo gde baš i nije sve tako prosto. Velja Ilić ima više omiljenih poštapalica, a najčešće upotrebljava „jednostavno“ i „prema tome“. Radovan Jelašić, nekadašnji guverner NBS, više no što je potrebno koristio je sintagmu „isto tako“ i izraz „jedno je sigurno“ kao poštapalice. Novinarka Studija B Ivon Jafali veoma često će upotrebiti prilog „definitivno“ tamo gde nema nikakvog smisla. Olja Bečković, autorka i voditeljka kulturne TV emisije „Utišak nedelje“ prepoznatljiva je po uzrečici „OK“, kao i retorskim šumovima „eeee...“; Jovana Joksimović, novinarka Prve TV, nikad se ne odriče rečice „dakle“, Dušica Spasić, voditeljka Jutarnjeg programa RTS 1, redovno koristi floskule „u suštini“ i „prosto“, a ministar poljoprivrede Branislav Nedimović veoma često upotrebljava frazu „nemojte zaboraviti da...“.

Dr Vesna Lompar⁷, sa Katedre za srpski jezik Filološkog fakulteta u Beogradu, navodi da su psiholozi koji se bave poštapalicama primetili da su „poštapalice često deo jezičkog arsenala ljudi koji zaobilaze istinu ili onih koji žele da izbegnu direktan odgovor“. O ovoj činjenici treba da povedu računa oni koji učestvuju u sudskim procesima.

Vreme predviđeno za govor ne sme biti bez prestanka pokriveno glasom govornika. To zamara i govornika i slušaocce. Umesto retorskih šumova i poštapalica treba napraviti pauzu. Jedna izreka kaže: „Tišina između dve note je ono što čini muziku.“ To se odnosi i na govor u kom se to postiže cezurom. Treba dozvoliti slušaocima, bilo da su klijenti, saradnici ili učesnici u pravnom procesu, da čuju i razumeju govor.

Moguće je osloboditi se retorskih šumova i poštapalica i izaći iz takve jezičke nekompetitivnosti. Prvi uslov je da postanemo svesni koje poštapalice su deo naše leksike. Neophodno je utvrditi dijagnozu, a potom reagovati uvek kada se izgovore, izbaciti ih i iz kolokvijalnog govora, registrovati ih i u govoru drugih. Cilj je da govornici postanu gospodari svake izgovorene reči i da je ne izgovore ni onda kada im je na vrh jezika. Danas svako ima sredstvo kojim može da snimi svoj govor i da ga potom emituje. To je dobra prilika da sa distance ocenimo sami sebe i da primetimo svoje nedostatke. Dobra vežba je i pažljivo kritičko slušanje govora drugih ljudi i uočavanje da li i kada oni upotrebljavaju poštapalice.

7 Poštapalice vladaju jezikom, 16. novembar 2008, Politika.

Zanimljivo iskustvo prenela je naša studentkinja koja je pohađala jedan američki pravni koledž. Tamo su se dosetili da studentima „naplaćuju“ kazne od nekoliko centi za svaku izgovorenu poštapalicu, a kada bi se nakupilo dovoljno novca, studenti bi odlazili zajedno na piće. Ta dosetka se pokazala veoma delotvornom. Milan Šipka, lingvista, u svojoj knjizi *Priče o rečima* daje duhovit savet: „Ako nikako ne možete da se rešite tih reči parazita, zamolite nekoga da vas udari po ruci štapićem kad god izgovorite koju poštapalicu. Udarimo, dakle, i štapom na poštapalice!“⁸ Neiskusni i nesigurni govornici koriste poštapalice umesto pauza, a iskusni govornici često prave pauze od dve-tri sekunde u jednom iskazu (rečenici). To su dragocene cezure⁹ koje govorniku omogućavaju da se sabere i da ostavi utisak smirene i sigurne osobe, a auditorijumu da obradi poruku. Sima Avramović u svojoj knjizi *Rhetorike tehnice, veština besedništva i javni nastup* smatra da je upotreba cezure najbolji lek protiv retorskih šumova.¹⁰

Za dobrog govornika najvažnije je da prihvati izazov i da vežba govor, da razmišlja o onome što želi reći. Treba govoriti auditorijumu, govoriti ozbiljno pripremljene govore i osmišljene improvizovane govore.

Od budućih dobrih pravnih govornika traži se da budu obrazovani, da odlično vladaju materijom, da poznaju predmet govora i zakone, da čitaju dobre pisce, da sa pažnjom slušaju tuđe govore, da obogaćuju svoj leksički fond, da koriste leksikone stranih reči i izraza, da se podsećaju jezičkih pravila, da osluškuju i govor prostog naroda, da imaju svoju zbirku sakupljenih aforizama i izreka, da znaju i latinske izreke, naročito one koje pripadaju pravničkoj terminologiji i, naravno, da svoj govor oslobode retorskih šumova. To je put do rehabilitovanja lepog i korektnog govorenja koji je preduslov uspeha svakog govornika, posebno pravnika, advokata, tužioca ili zastupnika.

Dostavljeno Uredništvu: 29. aprila 2019. godine

Prihvaćeno za objavljivanje: 14. juna 2019. godine

8 Šipka, M., 2009, *Priče o rečima*, Novi Sad, Prometej, str. 263, 264.

9 O cezuri više kod Avramović, S., 2008, *Rhetorike tehnice, veština besedništva i javni nastup*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Službeni glasnik, str. 288–292.

10 Avramović, S., 2008, str. 294.